

УДК 025.5+930.25]:004.77

Наталія Вовк,
кандидат історичних наук,
старший викладач кафедри
соціальних комунікацій
та інформаційної діяльності
НУ "Львівська політехніка"

Андрій Пелецишин,
доктор технічних наук, професор,
завідувач кафедри
соціальних комунікацій
та інформаційної діяльності
НУ "Львівська політехніка"

Концепція створення онлайн-платформи для обміну міжнародним досвідом зі збереження бібліотечних та архівних фондів

Розглянуто проблему розроблення навчального веб-ресурсу для спільного доступу фахівців архівної та бібліотечної галузей. Запропоновано концепцію створення онлайн-платформи для обміну міжнародним досвідом у галузі збереження культурної спадщини держави в архівних і бібліотечних фондах. Розроблено алгоритм створення сайту платформи, проаналізовано основні ризики її використання та шляхи подолання проблем.

Ключові слова: інформальна освіта, онлайн-платформа, колаборативний доступ, онлайн-сервіси, MediaWiki, бібліотеки, архіви

Постановка проблеми. Одним із головних суспільних інструментів збереження культурної спадщини нації слугує архівна система. Ефективність її функціонування залежить від рівня кваліфікації працівників архівних установ та поповнення новими кадрами, які мають фахову підготовку відповідно до сучасних потреб. Однак нині в університетах немає спеціального курсу (за винятком програм підвищення кваліфікації), що дав би змогу отримати знання не лише з оцифрування архівних матеріалів, а й зі створення спільного цифрового проекту для збереження культурної спадщини.

Актуальність теми. Основним напрямом інформатизації архівної та бібліотечної галузей є оцифрування фондів і надання дистанційного доступу до них, створення електронних каталогів, виставок тощо. Вагомий сегмент "бібліотечно-архівного Інтернету" належить провідним установам світу, де процес дигіталізації триває впродовж останніх років. Натомість відповідний український сегмент всесвітньої мережі не забезпечує повною мірою запити користувачів і працівників галузей, від яких залежить розвиток архівістики, бібліотечної справи та збереження культурної спадщини. Зважаючи на окремі лакуни у сфері інформатизації вітчизняної бібліотечної та архівної справи [4], вважаємо за доцільне створити онлайн-платформу для обміну практичним досвідом фахівців провідних країн світу в цій сфері. Оскільки Україна має спільну історико-культурну спадщину з іншими державами (Польща, Австрія, Угорщина та ін.), яку представлено в бібліотеках, музеях, архівах та архітектурі цих країн, онлайн-платформу варто будувати на колаборативній основі з фахівцями провідних вітчизняних і закордонних установ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Створення онлайн-ресурсів для збереження культурної спадщини в архівних і бібліотечних системах становить тема-

тику досліджень Є. Кулик [6], А. Вітушка та А. Струнгара [2], Т. Ярошенко [11], О. Мар'їної [7], С. Шемаєва [12], М. Stephens [13], S. Thanuskodi [14]. Попри значну кількість публікацій щодо трансформування архівних і бібліотечних джерел в онлайн-ресурси, автори більшості праць розглядають безпосередньо їх створення, оминаючи огляд, аналіз, а тим більше аспекти розроблення нових сервісів для інформаційного забезпечення навчання архіваріусів та бібліотекарів упродовж життя, спрямованих на отримання знань, умінь і навичок, актуальність яких активізується у майбутньому.

Метою статті є створення концептуальної моделі онлайн-платформи для колаборативного обміну міжнародним досвідом зі збереження культурної спадщини в архівах і бібліотеках. Для досягнення мети розв'язано такі завдання: здійснено загальний аналіз проекту; розроблено алгоритм створення сайту платформи; визначено її цільову аудиторію; проведено аналіз ризиків використання ресурсу.

Виклад основного матеріалу. У фаховій літературі є поняття "одиниця виміру старіння знань фахівця", тобто період "напіврозпаду" компетентності — зниження продуктивності праці на 50% унаслідок появи нової інформації [8]. Зважаючи на той факт, що інформаційні технології поглинають традиційні відносини "архіваріус (бібліотекар) — відвідувач (користувач)", в означених професіях цей період настає менш як за п'ять років, тобто, відповідно до вітчизняної системи вищої освіти, раніше, ніж закінчується навчання. Це означає, що випускники профільних спеціальностей, окрім отриманих фахових знань, мають прагнути до навчання впродовж професійного життя, розвиваючи навички комунікації, адаптивності, самовдосконалення, організаційної та групової ефективності тощо [8]. Набуття таких компетентностей відбувається завдяки чергуванню освіти з іншими видами діяльності й має назву "освіта дорослих" (adult

education); "продовжена освіта" (continuing education); "подальша освіта" (further education); "відновлювана освіта" (recurrent education).

За твердженням Є. Кулик, нині виокремлюють три основні форми освіти:

— *формальна* — початкова, загальна середня освіта, середня професійна освіта, вища освіта, освіта після закінчення ЗВО (аспірантура й докторантура), підвищення кваліфікації й перепідготовка фахівців і керівників з вищою та середньою професійною освітою в інститутах, на факультетах і курсах підвищення кваліфікації та професійної перепідготовки;

— *неформальна* — професійно спрямовані й загальнокультурні курси навчання в центрах освіти дорослих, у лекторіях, по телебаченню, на різноманітних курсах інтенсивного навчання;

— *інформальна* (загальний термін для освіти за межами стандартного освітнього середовища) — індивідуальна пізнавальна діяльність, що супроводжує повсякденне життя та реалізується завдяки власній активності індивідів у культурно-освітньому середовищі [6].

Частиною інформальної освіти, що дає змогу одержати додаткові можливості для консультування, обміну досвідом, знаннями й не потребує додаткових капіталовкладень, може стати онлайн-платформа для обміну міжнародним досвідом у сфері використання ІТ в архівній та бібліотечній галузях.

Дедалі більше представників різноманітних сфер наукових і практичних знань об'єднуються в соціальних мережах для оцінювання чи обговорення ідей, розробок та створення нових знань [1]. Використовуючи веб-платформу, проект якої представлено в дослідженні, як прототип соціальної мережі, спеціалісти отримують новий майданчик для комунікації, де представлятимуть прогресивні моделі розвитку чи вдосконалюватимуть їх завдяки співпраці тощо [3].

Метою функціонування такої мережі професіоналів є вивчення технологічних можливостей щодо формування інфокомунікаційного середовища для збирання та опрацювання нової інформації, розбудови повнофункціонального інноваційного інкубатора із соціальних мереж, створених на основі веб-платформи.

Функціональна частина онлайн-платформи надасть можливість швидко та якісно обмінюватись інформацією в режимі реального часу через публікації, що репрезентуватимуть нові ідеї чи позиції авторів стосовно розв'язання актуальних проблем сучасної архівної й бібліотечної галузей [9].

Повний інформаційний контент платформи доцільно структурувати за тематикою та рубриками, які може створювати й модерувати кожен з учасників. Рубрики доцільно розділити відповідно до специфіки роботи бібліотечних та архівних установ:

1. Особливості організації сучасної бібліотечної діяльності:

— бібліотечна професіологія та підготовка кадрів для бібліотек;

— система управління бібліотечною справою;

— методологія сучасного бібліотекознавства;

— сприяння електронному залученню громадян до користування інформаційною інфраструктурою бібліотек;

— перспективи електронного урядування для публічних бібліотек України;

— сучасні підходи публічних бібліотек до інформаційного забезпечення діяльності;

— використання новітніх інформаційних ресурсів у бібліотечній справі.

2. Особливості організації сучасної архівної справи:

— професійна освіта та підготовка кадрів для архівних установ;

— система управління архівною справою;

— система архівних установ України;

— основи роботи з архівними документами;

— науково-дослідна та методична робота архівних установ;

— реконструкція, збереження й доступ до архівних документів: шляхи та методи діяльності.

Отже, результатами розроблення та виконання проекту зі створення веб-платформи мають бути:

— формування спільноти професіоналів, зацікавлених в ефективному розвитку архівної і бібліотечної сфер, котрі набули практичного досвіду та/або теоретичних знань зі збереження культурної спадщини (документи, книги тощо), беруть/братимуть участь у розвитку цих галузей;

— розширення спільноти завдяки залученню освітян і студентів, які навчаються за освітнім напрямом "Бібліотеки та архіви" (в Україні — спеціальність "Інформаційна, бібліотечна та архівна справа");

— проектування, розроблення та розміщення динамічного сайту Вікі-класу для вільного доступу до мережі Інтернет. На ресурсі користувачам різних категорій доцільно надати можливість на основі системи прав і повноважень створювати, редагувати та коментувати матеріали;

— формування системи шаблонів і засобів напівавтоматизованого введення для матеріалів різного типу, як-от: навчальний матеріал, часто вживані запитання, відеоілюстрація чи відеоурок, інструкція до обладнання, методична інструкція, юридична довідка, бланки документів, матеріали до обговорення та дискусії тощо;

— підключення до сайту пілотної групи користувачів з-поміж фахівців у сфері захисту історичної спадщини для тестування проекту та його доопрацювання;

— створення комплексу навчальних матеріалів у формі електронної документації, відеолекцій, інструкцій для користувачів та електронних текстів щодо ефективного застосування платформи у різноманітних режимах; тестування комплексу на фокус-групах, зокрема у формі спеціального навчального курсу для студентів напряму "Бібліотеки та архіви" ("Інформаційна, бібліотечна та архівна справа");

— початкове наповнення платформи зазначеними матеріалами за тематикою захисту;

— проведення комплексу заходів із популяризації платформи серед цільової аудиторії, зокрема через використання методів SMM, адаптації до пошукових систем, проведення публічних лекцій та участі в тематичних телепередачах, оприлюднення статей у пресі.

На схемі 1 зображено алгоритм створення та наповнення сайту платформи.

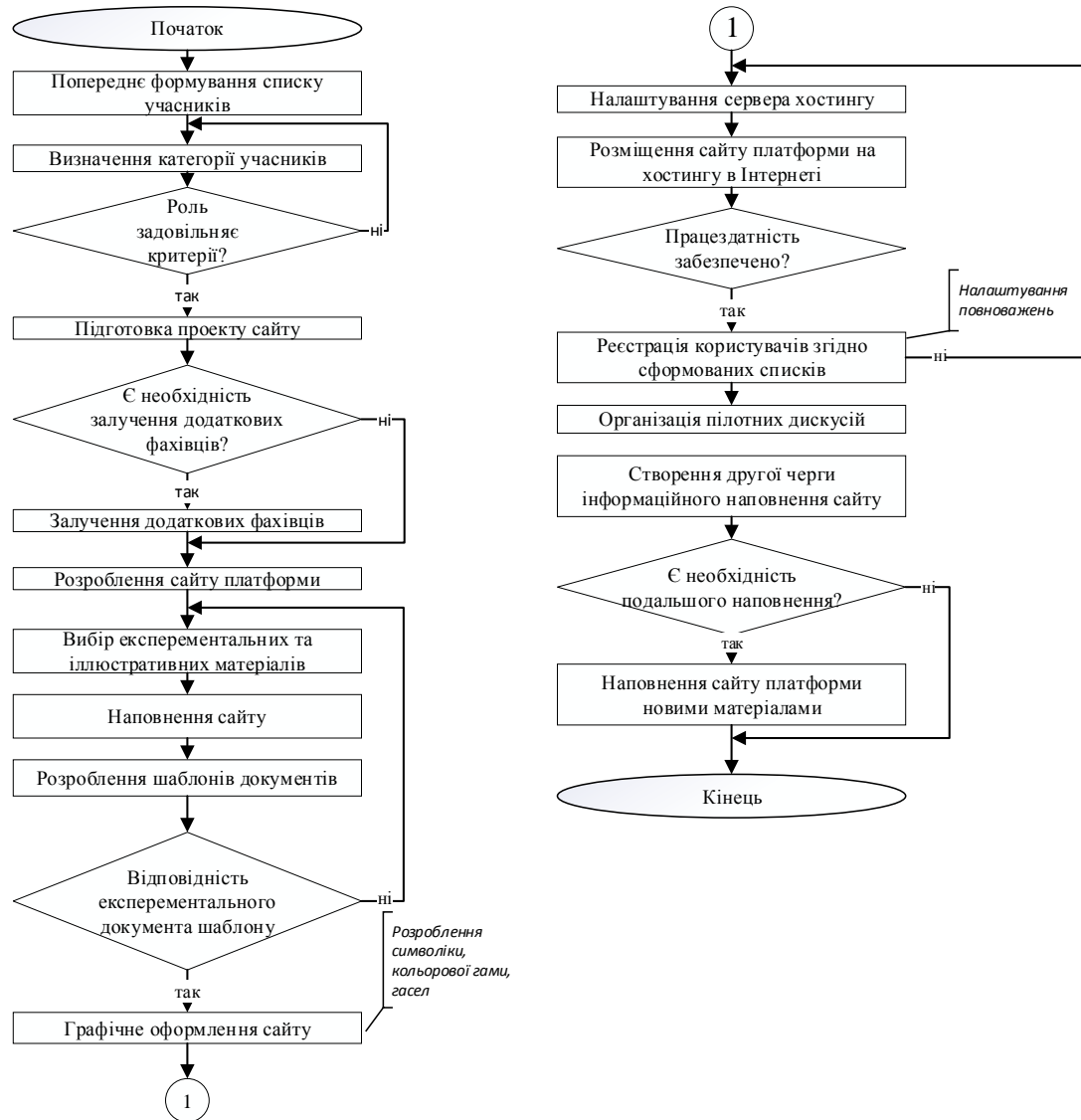

Схема 1. Алгоритм створення та наповнення сайту платформи

Важливою умовою ефективного функціонування платформи є формування списку учасників, розподіл яких за категоріями має відповідати низці вимог, зокрема:

- наявність спеціальної фахової освіти;
- досвід роботи (навчання) в архівній та/або бібліотечній сфері;
- представництво в органах державної влади чи місцевого самоврядування;
- сфера інтересів;
- місце проживання.

Отже, згідно із запропонованими критеріями вибору учасників, потенційною аудиторією сайту платформи є:

- працівники українських і закордонних архівів різного рівня та підпорядкування;
- викладачі й студенти українських і закордонних закладів вищої освіти з профільних спеціальностей ("Інформаційна, бібліотечна та архівна справа", "Інформаційні технології" тощо);
- представники органів державної влади, до сфери повноважень яких входить захист культурної спадщини;

— науковці, що проводять дослідження з розвитку культури, методів збереження історико-культурних пам'яток, архівних та бібліотечних фондів як джерел культурної спадщини;

- журналісти, репортери, блогери, які інформують суспільство про новини у сфері міждержавного культурного життя та охорони історико-культурних пам'яток;
- менеджери та агенти у сфері історико-культурного туризму;
- фахівці з використання сучасних ІТ у сферах бібліотек, архівів, цифрових технологій збереження культурної спадщини.

Після відбору категорії учасників важливим кроком стане їх валідація.

Алгоритм реєстрації та валідації даних профілю учасника веб-спільноти складається з двох етапів:

1. Перевірка правильності адреси електронної пошти, від чого залежить продовження процесу реєстрації (надсилання паролю).

2. Перевірка інтернет-імені:

- на відповідність правилам отримання імені у веб-спільноті (наприклад, адміністрація платформи

може вимагати, щоб учасники під час реєстрації використовували для інтернет-імені шаблон "Ім'я. Прізвище" або змістовні псевдоніми);

— на відсутність зареєстрованих учасників з подібним іменем [9].

Створення шаблонів документів — важливий етап в алгоритмі, що базується на тісній співпраці бібліотекарів/архіваріусів та адміністраторів платформи. Оскільки її розроблятимуть як динамічний сайт вікі-класу, то у процесі формування шаблонів слід категоризувати їх за допомогою додавання певних кодів, як цього потребує українська Вікіпедія.

Категорії простору назв шаблонів варто подавати з префіксами штучного підпростору назв через двокрапку, наприклад:

— тематичні шаблони: Категорія:Шаблони:<тема шаблонів>;

— шаблони-картки: Категорія:Шаблони:Картки:<тема шаблонів>;

— навігаційні шаблони: Категорія:Навігаційні шаблони:<тема шаблонів>;

— шаблони юзер-боксів: Категорія:Юзер-бокси:<тема шаблонів>.

Застосування стандартної схеми найменування категорій значно спростить їх пошук і дасть змогу автоматизувати маніпуляції з просторами назв створених шаблонів.

Зауважимо, що в інших вікі-проектах (наприклад, британська Вікіпедія) такого стандарту найменування категорій шаблонів немає.

Окрім фіксованого тексту (власного вмісту) шаблону, доцільно надати можливість виводити вікі-вміст, наявність якого передбачено за певних умов, які задаються вмістом переданих у його виклику (сторінкою, де він міститься) параметрів шаблону.

Аналізуючи основні вимоги до сучасної бібліотечно-архівної галузі, доцільно розробити:

1) шаблони: з обліку документів бібліотечних фондів; карток обліку одиниць бібліотечних фондів; письмових тематичних, фактографічних, аналітичних, адресно-бібліографічних й інших довідок для фізичних та юридичних осіб; підготовки бібліографічних списків для курсових, дипломних і наукових робіт, каталогів для бібліотек організацій, підприємств, установ, а також для особистих збірань; організації й методики експертизи цінності документів та оформлення її результатів;

2) методичні рекомендації перетворення документної інформації в описову статтю архівного довідника; інструкції до процесу переведення документів із па-

перових на електронні версії за допомогою цифрових технологій; методичні рекомендації конвертації інформації з будь-яких технологічно застарілих баз даних до новітніх; схеми систематизації документів фондів; інструкції щодо підготовки методичних посібників в архівах.

Наведемо показники завершення проекту з розроблення веб-платформи:

— наявність сайту у вільному доступі в мережі Інтернет за певним доменним ім'ям;

— наявність не менш як 10 шаблонів типових матеріалів щодо захисту пам'яток культурної спадщини;

— розміщення на сайті не менш як 100 змістовних гіпертекстових і мультимедійних матеріалів щодо наявних пам'яток історичної спадщини у вітчизняних і закордонних бібліотеках та архівах;

— участь у проекті не менш як 50 осіб з-поміж означеної цільової аудиторії як активних зареєстрованих користувачів;

— наявність комплекту документації та методичних матеріалів;

— наявність у вільному доступі рекламно-інформаційних матеріалів про платформу, зокрема в соціальній мережі Facebook, місцевих і тематичних ЗМІ, на офіційних сайтах установ, що беруть участь у проекті;

— проведення не менш як 7 навчальних семінарів і тренінгів для працівників архівів та бібліотек, викладачів і студентів напряму "Бібліотеки та архіви".

Стійкість результатів проекту досягатиметься завдяки таким чинникам:

— унікальний контент, який забезпечить трафік на сайт платформи з пошукових систем;

— партнерські посилання із сайтів установ;

— наявність визначеного кола учасників, об'єднаних спільними інтересами, що сприятиме стабільному зростанню обсягу матеріалів і трафіку;

— колаборативний характер платформи, завдяки чому відбуватиметься активне спілкування та обмін ідеями між партнерами у зручному форматі;

— платформа стане важливим експериментальним майданчиком для освітніх ініціатив та навчання студентів;

— популяризація платформи і наявність численної аудиторії сприятиме комерціалізації окремих послуг, насамперед реклами, що дасть змогу сплачувати за послуги технічного характеру (хостинг, робота техперсоналу).

Оскільки результат розроблення та впровадження нового проекту може бути варіативним, доцільно визначити ризики та можливі способи їх подолання (табл. 1).

Таблиця 1

Ризики реалізації проекту та способи їх подолання

Назва ризику	Спосіб подолання
Низька активність цільової аудиторії	Упровадження системи мотивацій для студентів та випускників профільних спеціальностей, які становлять значну частку працівників у цій сфері
Технічна складність проекту	Використання як ядра технічного забезпечення відпрацьованих рішень у Національному університеті "Львівська політехніка" на основі наявних систем із відкритим кодом, зокрема вікі-двигун MediaWiki, з яким вже є досвід роботи в межах проекту "wiki.lpnu.ua"
Обмежений доступ до матеріалів архівів і бібліотек	Використання налагоджених контактів з адміністрацією закладів, а також співпраця з установами, що безпосередньо підпорядковані університетам

Висновки. Ефективний розвиток архівної та бібліотечної галузі в Україні потребує підготовки нових та перепідготовки наявних спеціалістів, які зможуть ефективно використовувати сучасні інформаційні технології для розв'язання широкого спектра практичних завдань. Водночас різноманіття підходів до їх технологічного вирішення актуалізує проблему створення інформаційного ресурсу, який слугував би і базою знань із використання ІТ у галузі, й підґрунтям освітнього процесу. Важливо, щоб наповнення ресурсу відбувалося колаборативно, за безпосередньої участі викладачів і студентів спеціальностей бібліотечної та архівної спрямування, науковців і практиків галузі. Враховуючи попередній позитивний досвід у суміжних сферах освіти та науки, вбачаємо таким ресурсом спеціалізований веб-сайт вікіпедійного формату на руській MediaWiki з організацією системи користувачів, ролей і шаблонів інформаційного наповнення.

Список використаної літератури

1. Березюк О. В. Соціальні мережі як основа реалізації інноваційного потенціалу / О. В. Березюк, С. О. Силантьєв // Економіка і бізнес. — 2009. — № 23. — С. 137—143.
2. Вітушко А. Веб-сервіси для підвищення комунікативності бібліотечних сайтів / А. Вітушко, А. Струнгар // Вісник Книжкової палати. — 2013. — № 3. — С. 23—24.
3. Вовк Н. Веб-спільноти як засіб популяризації культурної спадщини України / Н. Вовк // Тези III Міжнародної науково-практичної конференції "Історико-культурна спадщина в еру глобалізації: теоретичні та прикладні аспекти". — Львів, 2016. — С. 41—44.
4. Вовк Н. Використання архівних ресурсів у суспільстві: інформаційно-аналітичне дослідження / Н. Вовк, Х. Демків, О. Даниляк // Інформація, комунікація, суспільство 2016 : матеріали 5-ї Міжнародної наукової конференції ICS — 2016. — Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2016. — С. 328—329.
5. Кисельова А. А. Українські архівні ресурси в Інтернеті / А. А. Кисельова // Рукописна та книжкова спадщина України. — 2004. — Вип. 9. — С. 238—247.
6. Кулик Є. Застосування технологій Веб 2.0 у практиці бібліотечно-інформаційного обслуговування юнацтва / Є. Кулик // Бібліотечний вісник. — 2015. — № 3. — С. 23—28.
7. Мар'їна О. Ю. Веб-технології в бібліотеках: нові можливості розвитку комунікаційного середовища / О. Ю. Мар'їна // Вісник Харківської державної академії культури. — 2012. — Вип. 36. — С. 105—114.
8. Марчук О. Особливості ринку інтелектуальної праці в Україні / О. Марчук, Л. Гут. — Режим доступу: <http://intkonf.org/marchuk-o-gut-lv-osoblivostirinkuintelektualnoyi-pratsi-v-ukrayini>. — Назва з екрана.
9. Пелецишин А. М. Аналіз існуючих типів віртуальних спільнот у мережі Інтернет та побудова моделі віртуальної спільноти на основі веб-форуму / А. М. Пелецишин, Р. Б. Кравець, Ю. О. Серов // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". — 2011. — № 699: Інформаційні системи та мережі. — С. 212—221.
10. Пелецишин А. М. Розроблення алгоритму реєстрації та валідації персональних даних учасників веб-спільнот / А. М. Пелецишин, Ю. О. Серов, С. С. Федущко // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". — 2010. — № 686: Комп'ютерні науки та інформаційні технології. — С. 238—244.
11. Ярошенко Т. Бібліотека, бібліотекарі та користувачі бібліотеки в епоху Веб 2.0: виклики часу / Т. Ярошенко // Бібліотечна планета. — 2011. — № 1. — С. 17—22.
12. Шемаєв С. О. Співробітництво бібліотек, архівів, музеїв у сучасних умовах / С. О. Шемаєв // Вісник Харківської державної академії культури. — 2012. — Вип. 36. — С. 166—174.
13. Stephens M. Web 2.0, Library 2.0, and the Hyperlinked Library / M. Stephens. — Virtual Resource. — Mode of access: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0098791307001050>. — Title from the screen.
14. Thanuskodi S. WEB 2.0 Awareness among Library and Information Science Professionals of the Engineering Colleges in Chennai City: A Survey / S. Thanuskodi. — Mode of access: <http://www.krepublishers.com/02-Journals/JC/JC-01-0-000-10-Web/JC-01-2-000-10-Abst-PDF/JC-01-2-069-10-021-Thanuskodi-S/JC-01-2-069-10-021-Thanuskodi-S-Tt.pdf>. — Title from the screen.

Рассмотрена проблема разработки учебного веб-ресурса для совместного доступа специалистов архивной и библиотечной отраслей. Предложена авторская концепция создания онлайн-платформы для обмена международным опытом в области сохранения культурного наследия государства в архивных и библиотечных фондах. Разработан алгоритм создания сайта платформы, проанализированы основные риски ее использования и пути преодоления проблем.

The article deals with the need to develop a web-based learning resource for sharing with archival and library professionals. The authors elaborated the concept of creating an on-line platform to exchange international experience in preserving the cultural heritage of states in archival and library funds. During the study, the algorithm for creating a platform site has been developed and the main goals of creating such a platform have been determined. The main risks of creating and using such platforms and ways to overcome them have been analyzed.

Надійшла до редакції 14 березня 2019 року

В Україні започаткували Премію імені Георгія Гонгадзе

Ця премія покликана підтримати журналістів, які слідуєть принципам та цінностям незалежної журналістики, демонструють професійність, компетентність, інноваційність, створюють матеріали, що призводять до вирішення або розуміння певних проблем у суспільстві та змін у країні, а також роблять суттєвий внесок у розвиток медіасередовища в цілому. Лауреат Премії визначатиметься шляхом висунення кандидатур та голосування за них членами Капітули (журі) Премії імені Георгія Гонгадзе у складі 9 осіб: члени родини Г. Гонгадзе, представники Українського ПЕН, Асоціації випускників Києво-Могилянської Бізнес-Школи, "Української правди", а також авторитетні медіаексперти, громадські діячі та інтелектуали.

За матеріалами інтернет-ресурсів